

ВСТУП

Процедура оскарження судових рішень є важливою складовою невід'ємного права особи на справедливий суд. Це право в самому загальному вигляді сформульовано у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) і гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Ключовими принципами статті 6 Конвенції є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи також є фундаментальними елементами права на справедливий суд. Не виключаючи можливість допущення помилок при відправленні судочинства, право на справедливий суд передбачає також й можливість їх усунення. Цей правовий постулат широко відомий у юридичній літературі, він визначає критерій ефективності судочинства, коли вона перш за все характеризується не відсутністю вірогідних судових помилок, а наявністю ефективних і досконалих способів їх усунення.

При цьому слід розуміти, що основним критерієм судового рішення в сенсі справедливого правосуддя є суворе дотримання принципу юридичної визначеності, що передбачає застосування правового положення *res judicata*: рішення суду (останньої інстанції) має бути обов'язковим та остаточним.

Таким чином, завданням процедури оскарження судового рішення не є новий розгляд судової справи, як такий, а лише перевірка його на дотримання вимог чинного законодавства, основних прав і свобод людини, усунення у визначеному порядку вірогідних недоліків оскаржуваного рішення. І не більше того.

Це знайшло своє правове регулювання на рівні вітчизняного законодавства, зокрема у Конституції України в статті 129. Конкретизуються ці доктринальні загальні норми чинним законодавством України у процесуальних кодексах, зокрема ЦПК України, КПК України, ГПК України, КАС України.

У цьому виданні прослідкуємо, як вирішуються питання щодо оскарження судових у кримінальному судочинстві за приписами чинного КПК України.

Звертаємо увагу, що у посібнику наразі відсутні матеріали щодо діяльності Вищого спеціалізованого антикорупційного суду. Це тимчасове явище, оскільки на момент написання посібнику цей суд ще не функціонує, відповідно не є чинними відповідні зміни до КПК України. У наступних редакціях посібника цей матеріал буде поданий.

Пропонуємо цей посібник студентам юридичних факультетів, практикуючим правникам, широкому колу читачів.

1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Загальний порядок оскарження судових рішень обумовлений перш за все ст. 129 Конституції України, яка визначає основні засади судочинства в Україні. При цьому п. 8 вказаної статті гарантує забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення. Таке визначення права на оскарження судових рішень означає, поміж іншим, що апеляційний перегляд справи здійснюється без застережень, а у свою чергу право на касаційне оскарження судового рішення надається лише у визначених законом випадках.

Одним з пояснень такого правового поділу оскаржень судових рішень є те, що в апеляційному порядку оскаржуються судові рішення, які не набули законної сили, у той час в касаційному порядку оскаржуються рішення, які набули законної сили і щодо яких вже можуть застосовуватися заходи виконання.

Отже, у правовій науці за вищевказаним критерієм апеляційне оскарження судових рішень відносять до звичайних, а касаційне – до надзвичайних способів оскарження судових рішень.

На відміну від судочинства цивільного, господарського та адміністративного у кримінальному судочинстві цей доктринальний підхід послідовно дотриманий. Тут ми маємо на увазі ухвали суду (у кримінальному судочинстві ще додаються ухвали слідчого судді). Так за приписами ст. 532 КПК України чітко визначається у ч. 1, що вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено цим Кодексом, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого цим Кодексом, якщо таку скаргу не було подано. Ч. 5 статті визначає, що ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

Апеляційний і касаційний розгляд судових рішень здійснюються судами різних інстанцій, відповідно при цьому здійснюється перехід повноважень щодо розгляду справи від суду першої інстанції до судів наступних (вищих) інстанцій.

2. ПРАВО НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ

У чинному КПК в ст. 393 чітко визначене коло осіб (учасників кримінального провадження), що наділені правом на апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному судочинстві. Отже, до них відносяться:

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник - в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник - в частині мотивів і підстав виправдання;

- підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

- законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

- законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

- прокурор;

- потерпілий або його законний представник чи представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

- цивільний позивач, його представник або законний представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

- цивільний відповідач або його представник - у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - у частині, що стосується інтересів юридичної особи;

- фізична або юридична особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;

- інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Як бачимо, самий перелік цей не має вичерпного характеру, але тільки КПК може визначити додатково право на апеляційне оскарження судового рішення у кримінальному судочинстві. Наприклад, обвинувачений, стосовно якого кримінальне провадження закрито, його законний представник і захисник вправі подати апеляцію в частині мотивів і підстав закриття

провадження. Також апеляційні скарги можуть бути подані особами, щодо яких були застосовані такі заходи забезпечення кримінального провадження, як арешт майна, тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність, відсторонення від посади. Нарешті апеляцію може подати особа, яка має право на подання скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора (див. ст. 303 КПК) та якій було повернено скаргу або відмовлено у відкритті провадження щодо поданої скарги (див. ст. 304 КПК).

Апеляційне оскарження можливе щодо таких рішень судів в кримінальному судочинстві (ст. 392 КПК):

- 1) вироки (крім випадків, передбачених ст. 394 цього Кодексу);
- 2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 3) інші ухвали у випадках, передбачених цим Кодексом.

При цьому ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених ч. 1 першою ст. 392, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених цим Кодексом. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене частиною першою цієї статті.

В апеляційному порядку також можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом. Так за прписами ст. 309 КПК Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;
- 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;
- 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;
- 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;
- 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому;

12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Стаття 394 КПК визначає особливості при апеляційному оскарженні певних судових рішень.

Так ч. 1 статті визначає, що вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому ст.ст. 381, 382 цього Кодексу (якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду), не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Ч. 2 цієї статті визначає, що судові рішення суду першої інстанції не може бути оскаржене в апеляційному порядку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до приписів ч. 3 ст. 349 КПК, коли визначався обсяг доказів, що підлягають дослідженню, та порядок їх дослідження.

Ч. 3 статті визначає, що вирок суду першої інстанції, який був винесений на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку за таких підстав:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником винятково з підстав: призначення судом покарання, суворішого ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч.ч. 5-7 статті 474 цього Кодексу, в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди;

2) потерпілим, його представником, законним представником, виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; нероз'яснення йому наслідків укладення угоди; невиконання судом вимог, встановлених ч.ч. 6 чи 7 статті 474 цього Кодексу;

3) прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з ч. 3 статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена.

І нарешті ч. 4 статті визначає, що вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником винятково з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч.ч. 4, 6, 7 статті 474 цього Кодексу, в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди;

2) прокурором винятково з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена.

Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються відповідно до указів Президента України в апеляційних округах.

До створення апеляційних округів загальних судів, такими округами є місто Київ, місто Севастополь, Автономна Республіка Крим, області, а апеляційними судами у відповідних апеляційних округах є відповідно Апеляційний суд міста Києва, Апеляційний суд міста Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційні суди областей.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	4
2. ПРАВО НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ.....	5
3. СТРОК НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ І ПОРЯДОК ПОДАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	9
4. ВИМОГИ ДО ФОРМИ І ЗМІСТУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА НАСЛІДКИ ПОДАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ.....	10
5. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ....	13
6. ПРАВО НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА КАСАЦІЙНИЙ СУД.....	16
7. ПОРЯДОК ПОДАННЯ КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА НАСЛІДКИ ЇЇ ПОДАННЯ	18
8. КАСЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	21
9. ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	26
ЗРАЗОК АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ НА ВИРОК СУДУ	26
ЗРАЗОК АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ НА УХВАЛУ СЛІДЧОГО СУДДІ	29
ЗРАЗОК КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ НА ВИРОК СУДУ.....	31
10. СУДОВА ПРАКТИКА СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ТА КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	35
АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	144
11. НОРМАТИВНА БАЗА.....	159
ВИТЯГ З КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	159